

Aistė MORKŪNAITĖ-
LAZAUSKIENĖ

*Kauno turgaviečių
bruožai
(1919–1940 m.)*

Vienas svarbiausių požymių, skiriančių miestą nuo kaimo, yra prekyba, drauge ir turgus. Turgavietė – viešoji erdvė, seniausia prekybos vieta, kur galioja savitos taisyklės, įsigali unikalūs elgsenos stereotipai, vyksta intensyvi tarpkultūrinė komunikacija. Savivaldybių dokumentuose turgavietės arba prekyvietės apibrėžiamos kaip „vieši įrengimai (aikštės, parduotuvės, būdelės, pastogės ir kt.), turintieji tikslą nustatyti laiku ir nustatytoje vietoje leisti gamintojams ir prekyautojams apsikeisti prekėmis, o pirkėjams įsigyti reikalingų prekių ir tuo būdu palengvinti gyventojų aprūpinimą įvairiomis gyvenimo reikmėmis“¹. Kauno turguose susitikdavo amatininkai, kaimiečiai ūkininkai, perpardavinėtojai, pirkėjai miestiečiai. Čia buvo galima išgirsti daugybę kalbų ir išvysti įvairiausių kultūrų atstovų. Turgaviečių tyrimai padeda atskleisti kasdieninio miestiečių gyvenimo ypatumus. Turgavietės bėgant laikui keičiasi, bet jų paskirtis išlieka ta pati. Turgaus aikštė visuomet būdavo miesto gyvenimo ašis. Nuo viduramžių Kauno turgavietės keitė savo dislokacijos vietą, senoji Rotušės turgavietė prarado savo reikšmę, atsirado kitos, naujesnės.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti tarpukario Kauno turgaviečių specifiką. Straipsnyje sieksime lokalizuoti turgavietes ir nustatyti, kas buvo būdinga tam tikroms turgavietėms, kaip būdavo reglamentuojama prekyba, kaip vyko turgaus gyvenimas. Straipsnyje remiamasi šaltiniais, saugomais Kauno apskrities archyvo Kauno miesto savivaldybės fonde (f. 219), taip pat Kauno miesto savivaldybės turto skyriaus (f. 60), ūkio skyriaus (f. 62) ir statybų skyriaus (f. 218)

¹ Kauno miesto savivaldybės prekyvietės ir kitose Kauno viešose vietose prekybai tvarkyti taisyklių projektas. Be tikslios datos [1940 m.], *KAA*, f. 219, ap. 2, b. 7. l. 269.

fonduose. Naudinga buvo Lietuvos centrinio valstybės archyvo Savivaldybių departamento fonde (f. 379) saugoma Kauno savivaldybės revizijos medžiaga. Kitas vertingas šaltinis, padėjęs atskleisti to meto turgaus gyvenimą – reportažai iš Kauno turgų ir turgaus gyvenimo aprašymai to meto periodinėje spaudoje: „Bangoje“, „Dienos žodyje“, „Lietuvos aide“, „Ryte“, „Ūkininke“ ir kt.

Turgaviečių išsidėstymas ir pobūdis

Kaunui tapus Laikinaja sostine, gyvenimas čia itin suaktyvėjo. Miestas ėmė plėstis, gyvėjo prekyba. Iki tol Kaune veikusios turgavietės negalėjo patenkinti visuomenės poreikių, todėl per visą Nepriklausomos Lietuvos laikotarpį buvo stengiamasi įkurti naujų turgaviečių, tvarkyti senąsias.

1920–1923 m. Kaune buvo 8 turgavietės: Žuvų, Senoji, Naujoji (Pieno), Žaliojo kalno (Ukmergės ir Žemaičių g. kampe), Vieniybės aikštės, Šančių, Vilijampolės, Aleksoto². Vėliau turgaviečių skaičius kito – 1925 m. arklių ir malukų turgavietė iš Vieniybės aikštės iškelta į Žaliakalnį, Naujoji (Pieno) turgavietė panaikinta 1927 m., kurį laiką veikė Karmelitų turgavietė.

Per du laikinosios sostinės dešimtmečius šiek tiek keitėsi turgaviečių išdėstymas: vienos perkeltos, kitos panaikintos. Savivaldybė nustatydavo, kokiomis prekėmis kurioje turgavietėje galima prekiauti. Pavyzdžiui, Žuvų turgavietėje buvo galima prekiauti visomis prekėmis, „išskyrus gyvuliais“, Senojoje – kuru, pašarais, stambiomis statybinėmis medžiagomis („lentomis, kartimis, balkiais“ ir pan.). Kiekviena Kauno turgavietė turėjo savitą veidą.

Pagrindinė, dominuojanti turgavietė „Senoji rinka“, išsidėsčiusi tarp Seimo³, Lukšio ir Jablonskio gatvių, veikė nuo 1852 m.⁴ Anot amžininkų, tai „gyviausia judėjimo atžvilgiu vieta Kauno mieste. Tai yra nuolatinis virdulys, kuriame be pertraukos virte verda įvairių įvairiausios smulkios ir smulkesnės machinacijos, gešeftai, apdūmimai“⁵. Pažymima, kad tai sena turgavietė, išlaikiusi „visas senoviškas Rusijos tvarkos tradicijas: čia rasi ir stambių vagilių, ir niekuo nekaltų – gudriai apdumtų – paikų mūsų kaimiečių“. Štai kaip turgavietė aprašoma 1935 m. „Lietuvos aide“: „Seimo, Lukšio ir Daukšos gatvių tarpe stūkso purvinų, mažyčių vieno aukšto namukų kvartalas. Šie namukai supa tarytum siena sakytum didoką aikštę, senamiesčio turgavietę, visiems žinomą

² V. Bičiūnas, *Kaunas 1030–1930 m.*, Kaunas, 1999, p. 168.

³ Šiame straipsnyje pateikiami to meto gatvių pavadinimai. Kai kurie jų dabar yra pakeisti: Seimo g. – Gimnazijos g., P. Lukšio g. – šv. Gertrūdos g., Ukmergės g. – Savanorių pr., Klaipėdos g. – Karaliaus Mindaugo pr.

⁴ A. Miškinis, *Lietuvos urbanistika: problemos ir realijos*, Kaunas, 1989, p. 98.

⁵ A. V., Kauno senoji turgavietė, *Dienos žodis*, 1933 07 20, Nr. 23, p. 2.

1 pav. Senoji turgavietė. Iš Jono Palio asmeninio archyvo

„tolkučkės“ vardu. Namukuose įrengtos mažos krautuvėlės, kuriose galima gauti įvairiausių smulkmenų, pradedant adatomis, baigiant medumi arba skilandžiu. Einant į čia jau iš tolo galima išgirsti triukšmą, sukeltą vežimų dundėjimų ir prekybininkų šūkavimo. Gyvenimas čia verda kaip pragaras. Vieni bėga į vieną pusę, kiti į kitą, ir vis su reikalais, kur ir kartais yra verti tik kelių centų. Krautuvėlių savininkai retą kurį tepraleidžia neužkalbinę, nepasiteiravę ar ko nepasiūlę. (...) Tačiau sklandžiausia prekyba eina ne čia, bet anapus šių krautuvėlių, aikštėje. Čia pakraščiais stūkso eilės būdelių, padengtų drobe, skarda ar senomis durimis. Už jų stovi vežimai pilni maisto produktų. Protarpiuose stovi su dėžutėmis siūlų, su kašėmis citrinų ar pasipylę priešais save krūvelę smulkmenų tie, kurie neišgali pasistatyti būdelės ar net stalelio. (...) Šie paskutinieji – tai žmonės, neradę kitų pragyvenimo šaltinių. Jų tarpe yra darbininkų, netekusių darbo fabrikuose darbingumo, yra atvykusių iš kaimo bedarbių, manusių Kaune rasti aukso klanus, yra net ir inteligentų“⁶.

Kita sena turgavietė, vadinamoji „Žuvų rinka“, taip pat buvo įsikūrusi senamiestyje. Ji atidaryta 1856 m.⁷ Pasak amžininkų, joje „tikras marmalynas“. „Silpnesnių nervų žmogui ilgiau čia užtrukti sunku: neapsakomas riksmas, tvaikas, dulkės, jei šlapia – purvas, o žmonių – tikras margumėlis...“⁸ Joje prekiauta ir maisto produktais, ir malkomis, pašarais, skudurais. Nors turgavietės pavadinime yra žodis „žuvų“, tačiau žuvimi prekiauta tik viename skyriuje: „Žuvų skyrius, kurio vardą ši turgavietė turi, visai nedidelis ir, reikia spėti, greitai visai pranyks: viena, dėl savo nešvaros, antra, kad atsiranda visai

⁶ Garsioji Kauno turgavietė, *Lietuvos aidas*, 1935 12 03, Nr. 307, p. 2.

⁷ A. Miškinis, *Lietuvos urbanistika: problemos ir realijos*, Kaunas, 1989, p. 98.

⁸ Kaunas prekiauja „dūšiomis“ ir gyvatėmis, *XX amžius*, 1939 03 17, Nr. 62, p. 6.

2 pav. Žuvų turgavietė. Iš Jono Palio asmeninio archyvo

gražios parduotuvės kitose vietose. Žymiausias judėjimas tai trečioj turgavietės daly, vadinamoj „tolkučkoj“, kur parduodama viskas, kas tik galima parduoti: pradedant knygomis ir baigiant vogtais daiktais. Žmonių čia visada pilna“⁹.

Žuvų turgavietė išsiskyrė ir tuo, jog vasaros naktimis čia vykdavo urmininkų turgūs. Žinutė spaudoje liudija, kad „nuo 12 val. nakties pradeda į žuvų turgavietę plaukti vežimas po vežimo, prikrauti daržovių. Apie 2 val. visa turgavietė jau būna sausakimšai užtvynusi daržininkais. (...) Šie naktiniai turgūs yra specialiai daržovių perkupčiams, vos tik pradeda brėkšti rytas, iš visų Kauno pakraščių į Žuvų turgavietę su maišais ir su didžiulėmis pintinėmis pradeda plaukti pirkėjos ir pirkėjai. Jie vyksta dienos prekybai nusipirkti prekių (...) Paskui iš daržininkų supirktos daržovės rikiuojamos ant staliukų ir ant grindinio padėtuose maišuose bei pintinėse visose Kauno turgavietėse“¹⁰. Daržininkai su agurkais suvažiuodavo iš Kauno apylinkių, Kėdainių ar net tolimesnių vietovių.

Nuo carinių laikų veikė ir Arklių turgavietė Vieniybės aikštėje. Erdvią aikštę nuspręsta paversti turgaviete dar 1862 m., vėliau pastatytos 8 mūrinės krautuvėlės¹¹. Šioje turgavietėje pardavinėti gyvuliai bei malkos, pašaras (šienas, šiaudai). Turgavietė miesto centre badė akis, tuo labiau kad visai

⁹ Naujakuris, Ūkininkai ir Kauno turgavietės, *Ūkininkas*, 1935 08, Nr. 34, p. 7.

¹⁰ S. Miglinas, Agurkų ir kitų daržovių kalnuose, *Lietuvos aidas*, 1938 08 10, p. 5.

¹¹ N. Lukšionytė-Tolvaišienė, *Gubernijos laikotarpis Kauno architektūroje*, Kaunas, 2001, p. 85.

greta kūrėsi valstybės įstaigos, buvo tvarkomas Karo muziejus. Kaimynystėje įsikūrusios Užsienio reikalų ministerijos darbuotojai skundėsi, kad gyvuliai kelia triukšmą, ir prašė leisti perkelti turgaus tvorą: „ketvirtadieniais, turgu dienomis, turgun atveda ir atveža visokių gyvulių. Kadangi tvora, už kurios prasideda turgavietė, yra labai arti nuo Ministerijos langų, tai ministerija prašo leisti perkelti ją lig tai vietai, kur prasideda brukas (...) Tas perkėlimas būtinai yra reikalingas atsižvelgiant į tai, kad į ministeriją lankosi svetimų valstybių atstovai. O užsienio reikalų ministerio ir palaukiamąjo kambario langai kaip tik išeina į turgavietę. Perkėlus tvorą toliau ir pasodinus atskirtoje vietoje gėlių, teipgi pastačius kiek aukštesnę tvorą, turgavietė ne taip lįs į akis ir bus mažiau girdėti gyvulių balsai“¹². Ministerija ragino miesto valdybą kiek galima greičiau atsakyti, „nes antraip bus per vėlu gėles sodinti“¹³. Leidimas perkelti tvorą buvo duotas, tačiau jau po pusmečio savivaldybėje buvo diskutuojama apie visišką turgavietės iškeldinimą. Vienybės aikštėje 1921 m. spalį pastačius paminklą žuvusiems už Lietuvos laisvę, rekonstravus Karo muziejaus pastatus, brendo idėja šią aikštę padaryti reprezentacinę. 1921 m. lapkričio 3 d. Miesto tarybos posėdyje nuspręsta turgavietę perkelti į Žaliakalnį. Tiesa, Miesto tarybos nariai, diskutuodami šiuo klausimu, išsakė įvairių nuomonių. Kai kurie manė, kad Žaliakalnio turgavietė netinkama dėl to, kad ji ant aukšto kalno, todėl „Suvalkijos valstiečiams bus didelių nepatogumų pasikelti į kalną“, kiti siūlė ją perkelti į „Žuvų rinką“. Burmistras J. Vileišis paaiškino, jog Žaliojo kalno turgavietėje bus parduodami tik gyvuliai, o maisto gaminiai, šienas ir malkos – kitose Kauno turgavietėse. Miesto taryba sutiko su šiuo pasiūlymu¹⁴.

1928 m. buvo panaikinta dar viena turgavietė, veikusi centrinėje miesto dalyje. Tai Pieno, arba Naujoji, turgavietė, įkurta prie Kanto ir Klaipėdos gatvių (vėliau toje vietoje pastatyti Ugniagesių rūmai). Naujojoje turgavietėje buvo 24 mūrinės krautuvėlės, kurias prekeiviams nuomojo savivaldybė. Kai kurios mūrinės šios turgavietės krautuvėlės imtos griauti dar 1927 m. pab. Turgavietė netapo populiari, neprigijo. Joje buvo leista prekiauti tik maisto produktais, tačiau pasitaikydavo, jog nelegaliai parduodamas ir alkoholis. Štai 1924 m. nuomojamų krautuvėlių savininkai skundėsi, jog šioje turgavietėje slapta prekiaujama svaigalais, todėl dažnai vakarais kyla triukšmas, be to, turgaus pastogėse nakvoja neblaivūs ir nežinomi asmenys. Bijodami, kad krautuvėlės nebūtų apvogtos ar padegtos, prekiautojai prašė miesto valdybos imtis veiksmų¹⁵.

¹² Užsienio reikalų ministerijos Bendrojo departamento direktoriaus 1921 03 31 raštas Kauno miesto valdybai, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 143, l. 1.

¹³ Ten pat.

¹⁴ Kauno miesto tarybos 1921 11 03 posėdžio protokolas, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 79, l. 137.

¹⁵ Kauno miesto valdybos 1924 04 17 raštas Miesto policijos I nuovados viršininkui, *KAA*, f. 218, ap. 1, b. 191, l. 13.

Žaliakalnyje ilgą laiką veikė dvi turgavietės: Bendroji (dar vadinta gyvulių) ir „Arklių rinka“. Bendroji (prie Ukmergės ir Žemaičių g.), įkurta 1876 m., tapo svarbiu prekybos tašku¹⁶. Tačiau Kaunui gavus laikinosios sostinės statusą ir vis labiau augant, šioje turgavietėje nebetilpdavo visi norintys prekiauti. Amžininkų ji apibūdinama kaip itin ankšta. Joje būta visko: „vaisiai, daržovės, kiaulės, karvės – susimaišę kaip Šeduvos turguj ar Butrimonyse. Galėtų šios prekės ir maišytis, jei būtų vietos, kur sutilpti (...) Geriausią jos dalį užėmę perkupčiai ir budelninkai“¹⁷. Pirkėjai galėdavo priėti tik prie abipus centrinio tako prekiaujančių perkupčių, o prie pakraščiuose stovinčių ūkininkų, prekiaujančių iš vežimų, prisigrūsti būdavo neįmanoma¹⁸. Ši turgavietė turėjo tam tikrus skyrius – vežimams (be prekių) sustoti, krepšiams, pintinėms bei dėžėms pasidėti ir t. t. Šalimais įrengti stiprūs barjerai gyvuliams priišti, o už barjerų stovi nauji kioskai, kuriuose pardavinėjama smulkmenoms galanterija ir kitos medžiagos.¹⁹ „Kada prilyja, ši turgavietė paskęsta purvynė: ar higieniška, kada aptaškomi maisto produktai, purvini tiek pirkėjai, tiek pardavėjai – tegul sprendžia miesto savivaldybės sanitarijos skyrius“²⁰. Antradieniais ir ketvirtadieniais vykdavo gyvulių turgūs. Kokio masto prekyba čia vykdavo? Pavyzdžiui, 1928 m. gruodžio 6 d., turgaus kontrolieriaus duomenimis, Kauno gyvulių turguje buvo: 53 arkliai, 100 penėtų kiaulių, 158 nepenėtos kiaulės, 51 karvė, avių, ožkų, paršelių – apie 30 ir daug kitų smulkių gyvulių ir paukščių²¹.

Ilgą laiką buvusi populiari, Žaliakalnio turgavietė tapo *prasta kaimynystė* gretimame sklype statomai Prisikėlimo bažnyčiai. Manoma, kad turgavietė netinka šiam rajonui, kur statomi nauji, modernūs namai, mokyklos ir bažnyčia, turėjusi tapti tautos šventove. 1931 m. Miesto taryba žadėjo išspręsti turgavietės grindimo klausimą, o kiaulių ir raguočių prekybą perkelti į kitą turgavietę²². Netrukus, 1933 m., imta kalbėti ir apie visišką Žaliakalnio bendrosios turgavietės panaikinimą, prekybą perkeliant į Zanavykų gatvės turgavietę²³. Šių planų įgyvendinimas užtruko dar kelerius metus. Atrodo, kad ji buvo panaikinta tik 1937 m.

Arklių, arba kitaip Zanavykų gatvės, turgavietė, atidaryta 1926 m. lapkričio 1 d.²⁴, buvo pristatoma kaip bene erdviausia Kauno turgavietė. Anot

¹⁶ A. Ružancovas, Žaliakalnio turgavietės įsteigimas, *Savivaldybė*, 1932, Nr. 3, p. 18.

¹⁷ Naujakuris, Ūkininkai ir Kauno turgavietės, *Ūkininkas*, 1935 08, Nr. 35, p. 2.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Po įdomias turgavietes pasidairius Kauno, *Banga*, 1928 12 12, p. 2.

²⁰ Naujakuris, Ūkininkai ir Kauno turgavietės, *Ūkininkas*, 1935 08, Nr. 35, p. 2.

²¹ Po įdomias turgavietes pasidairius Kauno, *Banga*, 1928 12 12, p. 2.

²² Kauno miesto ir apskrities viršininko 1931 05 08 raštas Kauno miesto valdybai, *KAA*, f. 218, ap. 1, b. 858, l. 2.

²³ Perkeliama Žaliakalnio turgavietė, *Lietuvos aidas*, 1933 08 19.

²⁴ Nauja turgų aikštė, *Rytas*, 1926 10 22, p. 3.

3 pav. Žaliakalnio turgavietė. Iš Jono Palio asmeninio archyvo

amžininkų, „Arklių rinka – vienintelė Kauno turgavietė, kur ūkininkai jaučiasi laisviau: erdviu, yra kur vežimai pastatyti ir arkliai pavadžioti“²⁵. Iš pradžių čia prekiauta arkliais, vėliau iš Žaliakalnio turgavietės perkelta prekyba gyvuliais, o naikinant Žaliakalnio bendrąją turgavietę, čia turėjo vykti prekyba ir kitais produktais. 1936 m. pab. prekybą gyvuliais iš Žaliakalnio buvo nuspręsta perkelti į Vilijampolės turgavietę²⁶. Taigi Žaliakalnio turgavietėse prekybos pobūdis nuolat keitėsi.

XX a. 4 dešimtmetyje Kauno savivaldybė ieškojo būdų, kaip geriau išdėstyti ir sutvarkyti turgavietes. 1934 m. rudenį savivaldybė skelbė planuojanti pertvarkyti turgavietes: atnaujinti senamiesčio turgavietes, įsteigti naują turgavietę Žaliakalnyje, perkelti gyvulių turgavietę Zanavykų gatvėje (t. y. steigti raguočių turgavietę Aleksote prie „Maisto“), o šioje palikti tik arklius. Taip pat buvo numatoma įrengti turgavietes Aleksote, Dariaus ir Girėno gatvėje, ir Vilijampolėje, prie Radvilų g. (iki tol esą prekiauta tik kiemuose), o Šančių turgavietę, esančią prie halės, kaip per mažą perkelti arčiau „Tilkos“ fabriko (į šaldytuvų gamybos rajoną)²⁷.

1935 m. Kaune veikė 7 turgavietės, kai kurios bendros, kitos specializuotos (žr. 1 lentelę).

²⁵ Naujakuris, Ūkininkai ir Kauno turgavietės, *Ūkininkas*, 1935 08, Nr. 35, p. 2.

²⁶ *Lietuvos aidas*, 1936 12 02, p. 3.

²⁷ Manoma sutvarkyti Kauno turgavietes, *Savivaldybė*, 1934, Nr. 11, p. 37.

1 lentelė. Kauno turgavietės 1935 m.²⁸

	Turgavietės pavadinimas	Vieta	Kuo leista prekiauti
1.	Žuvų turgavietė	Prie Kauno pilies, Jakšto, Valančiaus, Kalvių, Jonavos ir Lukšio g.	Daržovės, vaisiai, javai, žuvis, pieno produktai, paukščiai Seni daiktai, rūbai, avalynė, geležies dirbiniai Manufaktūros prekės, galanterija, indai
2.	Senoji turgavietė	Prie Seimo, Lukšio ir Jablonskio g.	Daržovės, vaisiai, javai, pieno produktai, paukščiai Manufaktūros prekės, galanterija, indai, nauji baldai, nauji rūbai
3.	Žaliojo kalno turgavietė	Ukmergės pl. 40	Daržovės, vaisiai, javai, pieno produktai, paukščiai Kuras (malkos ir pan.)
4.	Gyvulių turgavietė	Darbininkų, Zarasų ir Zanavykų g. susikirtimas	Karvės, avys, kiaulės ir kt. gyvuliai, išskyrus arklius Pašaras
5.	Vilijampolės	Tarp Goštauto, Radvilų ir Kelmės g.	Daržovės, vaisiai, javai, pieno produktai, paukščiai Arkliai Kuras Statybinės medžiagos Pašaras
6.	Šančių	Prie Juozapavičiaus pr. ir Siūlių g.	Daržovės, vaisiai, javai, pieno produktai, paukščiai
7.	Panemunės	Prie Vaidoto ir Smėlio g.	Daržovės, vaisiai, javai, pieno produktai, paukščiai Kuras Statybinės medžiagos Pašaras

Kauno priemiesčiuose veikusios turgavietės buvo ne tokios reikšmingos, jos labiau tenkino aplinkinių, greta gyvenančių žmonių poreikius. 1923 m. savivaldybė susirūpino, „kad kiekvienas priemiestis turėtų savo turgavietės ir kad galima būtų imti rinkliavas“. Todėl nutarta įsteigti laikinas turgavietes Karmelituose (prie Karmelitų bažnyčios) bei priemiesčiuose (Vilijampolėje, Aleksote ir Šančiuose)²⁹. Aleksoto turgavietė veikė Veiverių gatvėje, priešais Aleksoto tiltą, Panemunės – prie Vaidoto gatvės. Visos šios vietos buvo „daugiau tarpustotės

²⁸ Kauno burmistro A. Merkio 1935 09 01 skelbimas, *KAA*, f. 62, ap. 1, b. 55, l. 287.

²⁹ Kauno miesto tarybos 1923 10 04 protokolas, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 238, l. 18.

į didžiąsias turgavietes, jei pakeliui išsiparduodama, nereik į centrą važiuot³⁰.

Reikšmingas įvykis Kauno gyvenime buvo dengtos turgaus halės atidarymas Šančiuose. Miesto valdyba dėl halės pastato statybos derėjosi su verslininku Jonu Vailokaičiu – dengtai halei ketinta panaudoti senus Šmidto fabriko pastatus³¹. Oficialiai halė atidaryta 1929 m. vasario 28 d.³² Modernumu Šančių turgavietė lenkė Senąją, taip pat žuvų, Žaliakalnio turgavietes ir tarpukariu buvo laikoma geriausia Kaune. Tačiau greta halės lauke veikusi turgavietė laikyta per ankšta, ją planuota platinti.

Vilijampolės gyventojai dar 1929 m. rašė prašymus įrengti turgavietę, nes ji itin reikalinga, o miesto turgavietės jiems per toli, ir nusipirkus šieno ar malkų, pardavėjai atsisako jas atvežti iki namų³³. Turgavietė tarp Mažvydo, Goštauto, Radvilų ir Kelmės gatvių buvo atidaryta 1935 m. rugsėjo 18 d., joje leista prekiauti įvairiomis prekėmis³⁴.

1937 m. savivaldybė vėl planavo pertvarkyti turgavietes.

Savo pobūdžiu Kauno turgavietės skyrėsi: Žaliakalnio ir priemiesčio turgavietėse prekiaavo daugiau ūkininkų, o Senojoje – perpardavinėtojai. Taip pat siek tiek skyrėsi ir kainos. Anot amžininkų, brangiausia buvo „Senojoje rinkoje“, čia kilogramas mėsos kainavo 10–30 ct brangiau nei Žaliakalnyje³⁵. Panauginėjus turgaus prekių kainų biuletenius matyti, kad nors kai kurių produktų kainos Kauno turgavietėse skyrėsi, tačiau neženkliai³⁶.

Prekyba kitose vietose – ne turgavietėse, o tarpuvartėse, kiemuose, kelkraščiuose iš vežimų ir kitaip – griežtai drausta. Įvairiais laikotarpiais taikytos skirtingo dydžio baudos. Kitose viešose vietose buvo leidžiama prekiauti laikraščiais, papirosais, gėlėmis, ledais, bet reikėjo gauti burmistro leidimą.

Turgaus prekybos administravimas ir turgaus gyvenimo bruožai

Visų Kauno turgaviečių steigimu ir administravimu rūpinosi miesto savivaldybė. Turgaus krautuvėlių nuoma, rinkliavos – svarbus savivaldybės pajamų šaltinis; savivaldybė reguliuodavo

³⁰ Naujakuris, Ūkininkai ir Kauno turgavietės, *Ūkininkas*, 1935 08, Nr. 35, p. 2.

³¹ Šančių dengtoji prekyvietė, *Rytas*, 1928 09 27, p. 3.

³² 1930 m. liepos–rugsėjo mėn. Kauno miesto valdybos revizijos aktai, *LCVA*, f. 379, ap. 1, b. 2273, l. 52.

³³ Vilijampolės piliečių 1931 06 30 prašymas miesto burmistrui, *KAA*, f. 218, ap. 1, b. 665, l. 1.

³⁴ Kauno miesto savivaldybės finansų skyriaus vedėjo 1935 09 12 raštas ūkio skyriui, *KAA*, f. 62, ap. 1, b. 55, l. 287.

³⁵ Kauno rinkose, *Lietuvos aidas*, 1929 08 30, p. 3.

³⁶ 1931 m. Kauno rinkų kainų biuleteniai, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 796, l. 1–176.

rinkliavas, kurios keisdavosi vos ne kasmet, o kartais ir kelis kartus per metus. Prekybininkai pagal turgavietėse mokamus mokesčius, drauge ir prekybos mastą, buvo skirstomi į kelias kategorijas: turtingiausi, kurie nuomojosi turgaus mūrines krautuvėles, už jų – *balaganininkai*, *vežimininkai* (prekiaudavę iš vežimų), mokantys patentą už stalelius, ir galiausiai neturtingiausi, mokantys už pintines ar dėžes.

Pagrindinės šios rūšies pajamos į savivaldybės kasą suplaukdavo iš didžioios turgavietės, vadinamosios „Senosios rinkos“. Dar 1888 m. šioje turgavietėje carinės savivaldybės buvo sumanyta vietoj buvusių medinių krautuvėlių aikštėje pastatyti mūrines. Pirmoji krautuvėlių eilė išmūryta 1890 m., vėliau užbaigtos ir kitos eilės. Tai miestui kainavo 228 846 rub., o bendra suma, gaunama išnuomojus krautuvėles, sudarė 10 220 rub.³⁷

Tarpukariu savivaldybei priklausė 146 mūrines krautuvėles „Senajoje rinkoje“. Nuomos dydį nustatydavo miesto valdyba. Krautuvėlės buvo suskirstytos į kelias kategorijas pagal vietą (ar aikštės pakraštyje, ar kampuose, ar prie judriausios gatvės). Antai 1919 m. krautuvėlės skirstytos į 6 kategorijas, nuomos mokesčiai siekė nuo 240 iki 440 rub.³⁸ Vėliau numatytos trys kategorijos. Pavyzdžiui, 1923 m., priklausomai nuo krautuvėlės vietos, už nuomą tekdavo mokėti 25 Lt, 30 Lt arba 40 Lt.³⁹ Mokestis gana dažnai kisdavo. Netgi į nuomos kontraktus būdavo įrašoma sąlyga, jog miesto valdyba gali bet kada pakelti mokestį⁴⁰. 1927 m. šioje turgavietėje nuoma siekė nuo 49 iki 69 Lt už mėnesį, kitais metais mokestis padidintas 30 proc., tačiau savivaldybės revizijos aktuose pažymėta, kad nuomos kaina buvo vos ne dvigubai mažesnė už rinkos kainas. Krautuvėlės nuomos be varžytinių, neaiškiomis sąlygomis. Manoma, kad, paskelbus varžytines, turgaus krautuvėlės būtų galima išnuomoti bent 3–4 kartus brangiau ir svariai papildyti miesto kasą⁴¹.

Senajoje turgavietėje vyko nuožmi kova tarp prekyautojų dėl krautuvėlių nuomos. Apie 1920 m. dažnas reiškinys būdavo krautuvėlių pernuomojimas, kai prekybininkas, nors ir sudaręs nuomos kontraktą su savivaldybe, savo krautuvėlę už didesnę kainą išnuomodavo kitam prekybininkui. Į miesto valdybą plaukė skundai. Bet net ir subnuomininkai negalėjo būti ramūs, kad neatsiras kitas subnuomininkas, galintis už nuomą sumokėti daugiau. Pasitaikė atvejų, kad subnuomininkas turėjo užleisti krautuvėlę didesnę kainą pasiūliusiam subnuomininkui.

Dar viena problema, su kuria susidūrė miesto valdyba – kova dėl krautuvėlių tarp senųjų ir naujųjų nuomininkų. Per Pirmąjį pasaulinį karą į Rusiją

³⁷ A. V., Kauno senoji turgavietė, *Dienos žodis*, 1933 07 20, Nr. 23, p. 2.

³⁸ Kauno miesto valdybos 1919 01 11 protokolo priedas, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 13, l. 8.

³⁹ Kauno miesto valdybos 1922 11 23 nutarimas, *KAA*, f. 60, ap. 1, b. 25, l. 8.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ 1930 m. liepos–rugsėjo mėn. Kauno miesto valdybos revizijos aktai, *LCVA*, f. 379, ap. 1, b. 2273, l. 40.

buvo priversti pasitraukti daugybė miesto gyventojų. 1919 m. miesto valdyba skelbė, jog pirmenybę nuomotis krautuvėles turi tie, kurie jas čia nuomojosi prieš karą⁴². Tačiau dalis prekyautojų iš Rusijos grįžo vėliau. Jie tikėjosi atgauti ir rinkos krautuvėles, kurias „dešimtmečius“ nuomojosi iki karo, tačiau jos jau buvo išnuomos kitiems⁴³. 1921 m. gruodžio 17 d. miesto valdyba priėmė nutarimą: „visus nuomininkus, kurie nuomavo anksčiau ir tų krautuvių šiandien neturi, statyti kandidatais toms krautuvėms, kurios atsiluosuos“⁴⁴. Be to, vienam asmeniui buvo leidžiama išsinuomoti tik vieną krautuvėlę. Užginta nuomos kontraktą perleisti kitam prekybininkui.

Vadinamojoje Pieno, arba kitaip – Naujojoje, turgavietėje buvo 24 krautuvėlės, kurias miesto valdyba be varžytinių, anot revizorių, „tik valdybos nario Roginskio nuožiūra“, išnuomodavo prekybininkams. Beje, atliekant savivaldybės reviziją pastebėta, kad nuomininkai dažnai iš viso nemokėjo nuomos, o kai kurie turėjo išsinuomoję bent kelias krautuvėles: pvz., Chaimas Pelmanas turėjo net 4 krautuvėles, bet taip ir nesumokėjo nė už vieną (jo skola už 1927 m. siekė 3312 Lt). 1927 m. iš viso niekas nėra mokėjęs nuomos mokesčio, skola savivaldybės kasai siekė beveik 11 000 Lt.⁴⁵ Atsakydami į revizorių pastabas, savivaldybės atstovai teigė, jog ši turgavietė buvusi labai nepopuliari, todėl galvota geriau išnuomoti veltui, nei laikyti tuščias krautuvėles⁴⁶.

Šančių halėje savivaldybė prekybininkams buvo išnuomojusi 83 prekybines patalpas. Miesto tarybos nustatytas mokeskis (įskaitant mokesť už apšvietimą) buvo didesnis kampinėms parduotuvėlėms (60 Lt), mažesnis – vidurinėms (45 Lt). Išlaikyti halę buvo gana brangu, faktiškai nuostolinga (reikėjo mokėti už žemės nuomą, o apsaugos bendrovei AB „Apsauga“ – 320 Lt už saugojimą naktį). Tačiau pinigų pavykdavo surinkti iš atviros turgavietės prekeivių (bei staliukų ir pintinių)⁴⁷.

Savivaldybė imdavo mėnesinius mokesčius už prekybą „nuo staliukų ar būdų“. Už „kilnojamąją prekybą“ reikėdavo mokėti kaskart, t. y. imtas vienkartinis dienos mokeskis už į turgų atvestus gyvulius ir prekinius vežimus, taip pat tarą. Iki 1924 m. savivaldybė imdavo mokesčius už turgun vežamas prekes pagal kategorijas. Kasmet tai sudarydavo apie 200 000 Lt, atskaičius turgaviečių

⁴² Kauno miesto valdybos 1919 01 11 protokolo priedas, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 13, l. 8.

⁴³ Grupės buvusių krautuvių nuomininkų 1921 12 raštas miesto valdybai, *KAA*, f. 60, ap. 1, b. 20, l. 31.

⁴⁴ Kauno miesto valdybos 1921 12 17 nutarimo nuorašas, *KAA*, f. 60, ap. 1, b. 20, l. 69.

⁴⁵ 1930 m. liepos–rugsėjo mėn. Kauno miesto valdybos revizijos aktai, *LCVA*, f. 379, ap. 1, b. 2273, l. 51.

⁴⁶ Valstybės kontrolės Bendrosios revizijos departamento 1931 05 30 nutarimo nuorašas dėl padarytos Kauno miesto savivaldybės įstaigų revizijos, *LCVA*, f. 379, ap. 1, b. 2096, l. 18.

⁴⁷ 1930 m. liepos–rugsėjo mėn. Kauno miesto valdybos revizijos aktai, *LCVA*, f. 379, ap. 1, b. 2273, l. 52.

administravimo išlaidas (valymas, algos mokesčių rinkėjams ir pan.), likdavo per 100 000 Lt pelno⁴⁸. Tačiau rinkliavos už produktus buvo laikomos neteisėtomis. Savivaldybei leista imti mokesčius tik už turgavietėje suteikiamą vietą (vežimui, arkliai ar pintinei), kaip reglamentavo cariniai miestų įstatymai.

Diskutuojant rinkliavų klausimu buvo įvairių nuomonių: kai kurie tarybos nariai siūlė mokesčius mažinti, nes jie per dideli ir atbaido turgaus prekyvius. Esą dabar „bobelkos nešioja į kiekvieną krautuvę kiaušinius, kad nereikėtų mokesčio mokėti“ arba kiti „stimpančia kumele vežimus malkų po miestą vežioja“, gailėdami sumokėti 3 Lt turgaus mokestį⁴⁹. Kiti tarybos nariai manė esant neteisinga už vietą vežimui imti tik 2 Lt mokestį, o už pintinę – 1 Lt. Juk vežime galėjo tilpti daug daugiau prekių. Kaip per didelis (5 Lt), kritikuotas ir mokestis už vietą, užimamą arklio ar karvės, kurių gali ir nepavykti parduoti.

1928 m. Zanavykų g. turguje iš prekiautojų buvo imamos tokios turgaus rinkliavos: už vienkinį vežimą – 1 Lt, dvikinkį – 1,5 Lt, už atvestus parduoti gyvulius: už arklį – 3 Lt, už karvę arba penėtą kiaulę – 2 Lt, už kitus – 75 ct. Tai buvo palyginti nedidelės rinkliavos, nes darbinis arklis tuo metu kainavo apie 300–400 Lt, lengvasis arklis – 600–700 Lt, šviežiapienė karvė – apie 400 Lt, kiaulė – 125–150 Lt, žąsis – 10–12 Lt, višta – 5–6 Lt. Pardavėjams reikėjo mokėti ir už stovimas vietas – „už pintinių užimamas vietas“: didelę pintinę – 50 ct, mažą – 20 ct, už didelę dėžę – 75 ct, mažą – 30 ct.⁵⁰

1932 m. Kauno turgaviečių rinkliavos netgi sumažėjo. Galbūt tam įtakos galėjo turėti prasidėjusi ekonominė krizė. Visose turgavietėse už vienkinį vežimą buvo imama 70 ct, už dvikinkį – 1 Lt, už atvestus parduoti gyvulius: už arklį, karvę arba penėtą kiaulę – 1,50 Lt, už kitus gyvulius – 50 ct. Jeigu prekiautojai gyvulius pardavinėjo iš vežimų, tuomet buvo apmokestinamas tik vienas objektas – vežimas arba gyvulys (renkamas tas mokestis, kuris buvo didesnis). Prekiautojai turėjo mokėti už vietas, užimamas dėžių ar pintinių: už didelę dėžę – 50 ct, už mažą – 20 ct, už didelę pintinę – 30 ct, mažą – 20 ct.⁵¹ Nuo 1935 m. rinkliavų dydžio nustatymas buvo nebe tarybos, o burmistro prerogatyva. Rinkliavos už vietas staliukams ir *balaganams* nustatinėtos atsižvelgiant į „vietos gerumą, tinkamumą ir patogumą prekybai“. Atsižvelgdamas į sunkią prekiautojo materialinę padėtį, burmistras turėjo teisę sumažinti rinkliavą arba leisti ją mokėti dalimis⁵².

⁴⁸ Kauno miesto tarybos 1924 02 14 posėdžio stenograma, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 325, l. 20.

⁴⁹ Ten pat, l. 23.

⁵⁰ Po įdomias Kauno turgavietes pasidairius, *Banga*, 1928 12 12, p. 2.

⁵¹ Turgaviečių rinkliava (K.M.T., 1932 XII 15, nutarimas Nr. 218), p. 143. *Kauno miesto savivaldybės nuo 1918 m. iki 1936 m. rugsėjo 1 d. išleisti veikiantieji Privalomieji įsakymai bei nutarimai*, Kaunas, 1936, p. 143.

⁵² Turgaviečių rinkliava už vietas staliukams, balaganams (K.M.T., 1935 I 17, nutarimas Nr. 916), ten pat, p. 144.

Turgaus taisyklių vykdymą prižiūrėdavo tam tikri uniformuoti miesto savivaldybės tarnautojai – mokesčių rinkėjai, rinkdavę mokesčius ir duodavę kvitus. Kiekvienam turgui būdavo skiriama 1-2 rinkėjai (dažniausiai rinkėjas ir jo padėjėjas). Jeigu kas nors iš prekyvių nesutikdavo mokėti mokesčių, rinkėjams į pagalbą ateidavo policininkas. Mokesčių rinkėjų darbą galėjo tikrinti turgaus kontrolieriai.

Turguje vyravo savos nerašytos taisyklės, galiojusios prekyviams ir mokesčių rinkėjams (tai užfiksuota ir tardymo bylose). Štai mokesčių rinkėjas skundėsi dėl pardavėjų grasinimų, kai jam pradėjus eiti šias pareigas vienas turgaus mėsininkas sakęs: „Jeigu mokėsi su mumis sugyventi, tai tarnausi, o jei ne – nueisi kaip tavo pirmtakas Šimkus!“⁵³. Atsirasdavo nesąžiningų mokesčių rinkėjų, kurie, susitarę su pardavėjais, imdavo ne visą mokesť arba neduodavo kvito, pinigus pasiimdami sau ir pan. Miesto valdyba gaudavo nemažai skundų ir stengėsi kovoti su šiuo reiškiniu: buvo siūloma bausti mokesčių rinkėjus arba perkelti dirbti į kitą turgavietę, „kad išvengus nereikalingų kalbų, o jei tas nepadės, paliuosuoti“⁵⁴. Kartais pasitaikydavo net susistumdymų ar muštynių: antai mokesčių rinkėjas buvo išvadintas „žuliku“, priremtas prie tvoros kitų pardavėjų, o jo padėjėjas apmėtytas akmenimis. Savivaldybės milicijos vadas, ištyręs įvykius, konstatavo: „žinodamas visų mėsininkų, o ypač mėsininko Berkovičiaus šeimos, būdą, manau, kad jie galėjo ir triukšmą pakelti, ir rinkėjus įžeisti; žinodamas mokesčių rinkėją Levandauską kaip karšto būdo žmogų, daleidžiu, kad jis galėjo savo elgesiu tą triukšmą iššaukti“⁵⁵. Miesto valdyba nutarė bylą „numarinti“ pripažindama, kad triukšmas kilo dėl abiejų pusių kaltės.

Turguose sutinkami įvairūs veikėjai: kaimiečiai pardavėjai, atvežantys prekes iš savo ūkių, perpardavinėtojai miestiečiai, krautuvėlių nuomininkai ir, žinoma, įvairaus plauko apgavikai, vagys: „briliantinių špilkų“ pardavėjai, „nematomas žmogus, kurio specialybė yra nudžiauti ką nors, kad niekas nematytų“, čigonė, vaikštanti nuo vežimo prie vežimo, amžinai girtas „Josifkė tarpininkas“. Nedrąsiais prekyviais vadinami buvę inteligentai, netekę darbo.

Atskira kategorija turgaus gyvenime – vaikai, krečiantys eibes ar bandantys uždarbiauti. Štai prieš Kalėdas ūkininkai atveždavo parduoti eglučių. Anot spaudos, „šalia eglaičių vežimo budi vaikų būrys“. Jie siūlosi už 50 ct nunešti pirkėjui eglutę namo. Tačiau kitame reportaže į vaikus žvelgiama su baime. „Visos rinkos, ypatingai „žuvų“, kaip nusėtos padykusiais gatvės vaikais. Ko jie ten nepadaro! Tai, žiūrėk, seną žydą rengiasi su visa senų geležų būda nuversti,

⁵³ 1928 10 04, Kvotos protokolas dėl sukkelto triukšmo mėsos pardavinėjimo birzoje, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 582, l. 27.

⁵⁴ Rinkų kontrolieriaus 1928 04 20 raštas miesto valdybai, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 582, l. 4.

⁵⁵ Kauno savivaldybės milicijos vado raštas miesto valdybai, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 582, l. 34.

tai kažką įsitaisę gana garsiai šaudo, tai velka pro plyšį senas kojines, tai dar kitaip skriaudžia pardavėjus⁵⁶.

G. Mažeikis, aptardamas turgaus funkcijas, teigia, jog turgus yra ir šventumo priešingybė, jo žemiausias poliūs, socialinio nuopuolio vieta. Tai kasdienybės, paviršutiniškumo, lėkštumo, mažiausio organizuotumo simbolis⁵⁷. Visa tai buvo būdinga ir tarpukario Kauno turgums. Peržvelgus to meto spaudą galima rasti įvairių turgaus reportažų, kuriuose bandoma parodyti turgaus *juodumą*. Turgus tapatinamas su visuomenės dugnu. Antai reportaže „Pasivaikščiojimas po Kauno „dugną“ aprašomos senamiesčio turgaus apgavystės, suktybės ir prieturgio prostitucijos landynės („ui, pone, gal tau gyvų silkių reikia?“), *juodasis lombardas*, kur niekas nebeišsiperka užstatų ir t. t.⁵⁸ Kauno turgavietėse buvo paplitusios ir įvairios loterijos bei „Laimės ratai“. Jie sutraukdavo nemažai smalsuolių, susidarydavo spūstys, todėl greta prekiaujantys prekybininkai būdavo nepatenkinti ir skųsdavosi savivaldybei⁵⁹.

Turgaus prekybos intensyvumas priklausė ir nuo oro sąlygų, ir nuo religinių švenčių. „Nuolatinis rinkos elementas yra trijų tikybų: krikščionių, izraelitų ir stačiatikių-sentikių. Vieno kurio šio elemento nebuvimas žymiai atsiliepia į rinkos gyvenimą. Prieš dideles krikščioniškas ir žydų šventes rinkos yra gyviausios. Sentikių šventės atsiliepia ypač vasarą pieno produktų ir vaisių prekyboj, nes tada jaučiamas šių dalykų trūkumas“⁶⁰.

Turgaus gyvenimas turėjo savo ritmą, dariusį įtaką ir viso miesto gyvenimui. Pagrindinėse miesto turgavietėse turgūs vykdavo kasdien, – tuo Kaunas išsiskyrė iš mažesnių miestelių, kuriuose turgūs vykdavo 1-2 kartus per savaitę. Tiesa, Žaliakalnyje gyvulių turgūs vykdavo du kartus per savaitę – antradieniais ir ketvirtadieniais. Savivaldybė buvo nustačiusi darbo valandas. Jos, kaip ir turgaus dienos, per visą tarpukario laikotarpį šiek tiek kito. 1923 m. miesto valdyba siekė atgaivinti prieškarinio turgaus prekybos reglamentavimą – turgaus vėliavos nuleidimą. Turgaus vėliavos nuleidimas 12 valandą žymėjo turgaus pabaigą perkantiems iš pirmų rankų ir drauge leidimą prekes pirkti perpardavinėtojams. Beje, turgaus vėliavos naudojimas prekybai reguliuoti buvo įvestas dar 1785 m. „Malonės rašte miestams“. Vilniuje turgaus vėliava buvo naudojama ir XIX a.⁶¹, Šiauliuose – net 1921 m.⁶²

⁵⁶ R-das, Žodis dėl Kauno rinkų, *Rytas*, 1934 04 12, p. 2.

⁵⁷ G. Mažeikis, Lietuvos turgaus viešuma ir funkcijos, *Lietuvos etnologija*, 2005 (4), p. 52.

⁵⁸ Pasivaikščiojimas po Kauno „dugną“, *Diena*, 1935 11 08, p. 4.

⁵⁹ Skundžiasi „Laimės ratais“, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 958, l. 3.

⁶⁰ Kauno rinkose, *Lietuvos aidas*, 1929 08 30, p. 3.

⁶¹ V. Pugačiauskas. Vilniaus turgavietės ir mugė 1795–1835 metais: lokalizacija, specializacija, organizacija, prekės ir kainos, *Vilniaus istorijos metraštis*, t. 1, 2007, Vilnius, p. 67–77.

⁶² Šiaulių miesto valdybos 1921 11 10 privalomas įsakymas, *LCVA*, f. 379, ap. 2, b. 318, l. 294.

1934 m. prekiauti iš vežimų buvo galima iki 16 val., o žiemą – iki 15 val. po pietų⁶³. 1940 m. buvo numatoma leisti prekybą iš vežimų, pintinių, dėžių, krepšių ir t. t. darbo dienomis iki 12 val. (prieš šv. Kalėdas ir šv. Velykas turgums leista veikti ilgiau – iki 14 val.); prekyba nuo staliukų (tokiems prekybininkams mokant mėnesinį mokestį) galėjo vykti iki 18 val. (žiemą – iki 17 val.). Gyvuliais leista prekiauti iki 13 val. Šventadieniais leista prekiauti maisto produktais tik iki 9.30, matyt, todėl, kad prekybos laikas nesutaptų su pamaldų laiku bažnyčioje. Turgaviečių krautuvėms taikytas tas pats grafikas kaip ir miesto krautuvėms (t. y. sekmadieniais tik iki 10 val.). Šiek tiek turėjo skirtis Šančių halės veikimo laikas: darbo dienomis – nuo 6 val. ryto iki 18.30, o šventadieniais – iki 10 val.⁶⁴ Aišku, prekiautojai stengėsi užimti savo vietas kuo anksčiau. Be to, kaip jau minėta šiame straipsnyje, Žuvų turgavietėje vykdavo ir naktinė prekyba daržovėmis urmu.

Turgavietė – judriausia miesto vieta, be to, ji asocijavosi su nešvara, purvu, dvoku. To meto spaudoje buvo pažymima, kad turgavietės gadina miesto veidą (ypač tai taikyta Senajai turgavietei, įsikūrusiai prie Prezidentūros ir Seimo, taip pat Žaliakalnio turgavietė vadinta netinkama kaimyne statomai Prisikėlimo bažnyčiai ir t. t.).

Kaip rašoma to meto spaudoje, dvoką, smarvę buvo galima jausti ne tik turguje, bet ir aplinkiniuose kvartaluose. „Kauno rinkose per maža švaros. Žiūrėk tik, koks nors pardavėjas, prisikratęs rinkoje šiaudų, pasidėjęs vidury dėžę kiaušinių, kviečia praeivius. O tuo tarpu šie jau šiaudus vaikščiodami išsklaido po visą rinką. Rinka pasidaro panaši į tvartą. Dar žuvų pardavėjos nešykšti numesti nebetinkamą žuvelę ar agurkų. Iš tikrųjų tam tikroms liekanoms sumesti turi būti tam tikros dėžės. Mėtymą žemėn reikėtų griežčiausiai uždrausti.“⁶⁵

Spaudoje buvo keliamas ir turgaus pardavėjų higienos klausimas, rūpintis dėl užkrečiamų ligų plitimo: „Tų pardavėjų rankos bjauriausios. Čia griebia už nosies ar kur kitur, čia vėl už prekių (...) Žuvų pardavėjos viena ranka sveria ir graibo iš vandens žuvis, o antroje laiko duonos plutą ar mėsos gabalą ir sotinasi. Reikalui esant, rankos savo funkcijas pakeičia ir vėl dirba toliau“⁶⁶. Savivaldybė raginta rūpintis tvarka turguose, žiūrėti, kaip vykdomi privalomieji sanitarijos įsakymai. Vis dėlto savivaldybės Sanitarijos skyriaus vedėjas daktaras Kazys Grinius dėl šių pastabų buvo nusiteikęs skeptiškai. Anot jo, „kas galės priversti pardavėjus rinkoje rankas prausti, nosies pirštais nekrapštyti ir primityvišku būdu jos nevalyti? (...) Tik pamažu per mokyklas galima būtų gyventojus išmokyti, išauklėti, kad daugiau asmenišką švaros žiūrėtų. Įsakymais,

⁶³ Kaip ilgai bus galima prekiauti Kauno turgavietėse, *Lietuvos aidas*, 1934 10 12.

⁶⁴ Kauno miesto savivaldybės prekyvietėse ir kitose Kauno viešose vietose prekybai tvarkyti taisyklių projektas. Be tikslios datos [1940 m.], *KAA*, f. 219, ap. 2, b. 7, l. 268.

⁶⁵ R-das, Žodis dėl Kauno rinkų, *Rytas*, 1934 04 12, p. 2.

⁶⁶ Ten pat.

policijos protokolais masėms čionai nedaug tepadarysi, nes kaip išleistus įsakymus įvykdysi?“⁶⁷

Kai kurios Kauno turgavietės buvo grįstos apvaliais akmenimis. Kaip rašyta to meto spaudoje, „tokiame grindinyje po turgaus pasilieka daug nešvarumų, jų negali išvalyti. Todėl turgavietės visuomet nešvarios, priirūgusios, o aplinkiniai gyventojai niekuomet negali atidaryti langų, žiemą ar vasarą, visuomet ši turgavietės dvokia.“⁶⁸ Namų savininkai skųsdavosi, jog negali išnuomoti butų vien dėl to, kad šalia yra turgus. O jeigu ir pavyksta išnuomoti, kaina būna ne tokia, kokia kituose rajonuose. Siekdama pagerinti turgaviečių vaizdą, savivaldybė planavo „netolimoje ateityje Žuvų, Šančių ir Žaliakalnio turgavietes pergrįsti bituko plytomis, kad galima būtų švariai nuplauti“.⁶⁹

Savivaldybė samdydavo turgaus šlavėjus, atliekų išvežėjus. Pavyzdžiui, 1923 m. visų septynių Kauno turgaviečių valymui buvo išleista 55 000 litų⁷⁰. Įprastai šie darbai buvo paskirstomi per varžytines. Savivaldybė sudarydavo sutartis su šiukšlių vežėjais. Antai 1934 m. Šančių ir Panemunės turgaviečių šiukšlių išvežimo kontraktas (nuoma) buvo sudarytas su piliečiu Eimaičiu, kuris įsipareigojo laiku išvežti šiukšles ir sniegą, o žiemą, esant reikalui, dar ir barstyti turgavietes ir šaligatvius smėliu. Savivaldybė įsipareigojo jam sumokėti 3500 Lt per metus. Eimaitis privalėjo „kasdien, turgui pasibaigus, išvalyti visas sąšlavas, nežiūrint ir šventadienių, jeigu bus reikalas (...) pildyti visus Savivaldybės bei policijos reikalavimus sąšlavų ir sniego išvežimo reikalų“, be to, mokėti baudas (baudos išskaičiuojamos nemokant atlyginimo), jeigu bus neatlikti darbai⁷¹. Šančių turgavietės plotas tuo metu buvo 3788 m², Panemunės – 6052 m², tačiau sutartyje buvo numatytas ir šalia esančių gatvių valymas.

Miesto savivaldybė būdavo kaltinama, jog renka pinigų, tačiau nežiūri tvarkos. Iš tikrųjų savivaldybė buvo patvirtinusi turgų sanitarijos taisyklės, tačiau jų ne visuomet paisyta. Šios taisyklės detalai nusakė produktų laikymo reikalavimus, reglamentavo pardavėjų aprangą ir t. t. Ypač detalios taisyklės taikytos pieno ir mėsos produktų prekybai. Griežtai drausta „parduodamus maisto produktus laikyti ant grynos žemės, grindų, šaligatvio ir grindinio (...) mėtyti įvairius įpakavimo atlaikus, maisto produktų liekanas, kitas atmatas ir bet kaip kitaip teršti prekyvietę“. Už šių reikalavimų pažeidimą buvo planuojama bausti net 500 Lt bauda⁷².

⁶⁷ K. Griniaus siūlomas paaiškinimas „Ryto“ redakcijai, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 958, l. 82.

⁶⁸ Bus švaresnės turgavietės, *Lietuvos aidas*, 1936 10 09, p. 3.

⁶⁹ Ten pat.

⁷⁰ Kauno miesto valdybos sekretoriaus 1924 11 05 pranešimas Miesto valdybai, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 344, l. 58.

⁷¹ Kauno burmistro 1933 12 09 sutartis su pil. Eimučiu, *KAA*, f. 61, ap. 1, b. 34, l. 7.

⁷² Kauno miesto savivaldybės prekyvietėse ir kitose Kauno viešose vietose prekybai tvarkyti taisyklių projektas. Be tikslios datos [1940 m.], *KAA*, f. 219, ap. 2, b. 7, l. 269.

Tvarkant turgavietes ne kartą pabrėžtas modernaus, tvarkingo, dengto turgaus (halės) Kaune poreikis. Savivaldybės atstovai net specialiai domėjosi užsienio šalių patirtimi, statybos skyriaus vedėjas architektas Karolis Reisonas vyko į didžiąsias Rygos hales, kurios pasižymėjo modernumu, planavo įgytą patirtį panaudoti Kaune. Norėta skelbti konkursą, bet miesto biudžete vis trūko pinigų. Derybos su keliomis bendrovėmis (lietuvių bendrove „Mūras“, vokiečių „Union Giesserei“) baigėsi nesėkmingai⁷³. Šančių halė ir toliau liko vienintelė dengta prekyvietė, nors buvo galvota pagrindinę halę statyti Žuvų turgavietėje, ten sutelkiant prekybą maisto produktais.

Išvados

Kaunui tapus Laikinąja sostine, vis didesnę reikšmę prekyboje užėmė parduotuvės, tačiau turgavietės išliko populiarios prekybos vietos, kur suvažiuodavo ūkininkai ir iš tolimesnių apylinkių. Kauno turguose buvo galima gauti būtiniausių prekių: ne tik maisto produktų, bet ir malkų, statybinių medžiagų. Ilgai savo pozicijų neužleido gyvulių turgūs, parodantys miesto archajiškumą. Kauno turguose, kaip ir bet kuriame kitame turguje, vykdavo intensyvi tarpkultūrinė komunikacija. Kauno turgavietės buvo itin svarbūs traukos centrai, darę įtaką kauniečių kasdieniam gyvenimui.

Kaune ir toliau buvo naudojamos senosiomis turgavietėmis, įrengtomis cariniu laikotarpiu, tačiau laipsniškai Kauno turgūs modernėjo. Gyvulių turgavietės, iki XX a. 4 dešimtmečio vidurio dar užimdavusios svarbią vietą Kauno gyvenime, iš centro buvo stumiamos į miesto pakraščius. Pagrindinė Kauno turgavietė (Senoji), veikusi šalia Seimo rūmų ir Prezidentūros, nors ir nepuošė reprezentacinio kvartalo, nebuvo uždaryta per visą Nepriklausomos Lietuvos laikotarpį, atsižvelgiant į patogią geografinę padėtį – ji buvo lengvai pasiekiami prekyautojų srautų, atvykstančių per Nemuno ir Neries tiltus.

Kauno turgaviečių administravimas buvo viena svarbesnių savivaldybės veiklos sričių, garantavusi nuolatines pajamas, be to, savivaldybė rūpinosi turgaviečių plėtra, sanitarinių sąlygų gerinimu.

⁷³ Kauno miesto tarybos 1930 01 09 posėdžio protokolo išrašas, *KAA*, f. 218, ap. 1, b. 511, l. 39.

Abstract

When Kaunas became the provisional capital of Lithuania, the old marketplaces, dating back to tsarist rule, were still active and were becoming more modernized. Animal markets held an important position in the life of Kaunas citizens until the mid-1930s. However, they were relocated from the town center to the outskirts of town. During different time periods, Kaunas had two working marketplaces in the Old Town, two in Žaliakalnis and Naujamiestis, and a number of local markets in Šančiai, Aleksotas and Vilijampolė. The central marketplace (known as The Old Marketplace), situated near the Presidential Residence and the Parliament House, was open during the entire period of independence because of its convenient location. It could be easily reached by traders coming across the bridges over the Nemunas and the Neris rivers. The administration of Kaunas' marketplaces was one of the priority activities of the municipality and guaranteed it a constant income. At the same time, the municipality was in charge of their development, modernization and the improvement of sanitary conditions. The marketplaces played a considerable role in the everyday life of contemporary Kaunas citizens.